

**YANGI TA'LIM MODELLARI: UNIVERSITETLAR KONSORSIUMI,
TELEUNIVERSITET, VIRTUAL UNIVERSITET (AVSTRALIYA VA
AQSH TAJRIBASI)**

Khakimov Dilshodjon Rakhmonaliyevich

Farg'ona davlat universiteti, Jahon va mintaqa iqtisodiyoti kafedrası

Iqtisodiyot fanlari nomzodi., dotsent

ANNOTATSIYA

Maqolada Talabalarga masofaviy ta'lim usullarini o'zlashtirishga yordam beradigan ayrim yondashuvlar tadqiq qilingan, Avstraliyada ishlab chiqilgan Open Learning Deferred Payment Scheme (OLDPS) alohida natijalaridan biri ishlab chiqilgan, xil ta'lim texnologiyalari asosida masofaviy ta'lim uchun rag'batlantirish yuzasidan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tayanch so'zlar: OLD, konsorsium, teleuniversitet, ATMP - Advanced Technology and Management Programs.

Universitet ta'limining so'nggi yillarda rivojlana boshlagan muhim yangi institutsional modeli universitetlar konsorsiumidir (lotincha konsorsium — sheriklik, jamoa). Bu turli xil ta'lim texnologiyalari asosida masofaviy ta'lim uchun konsorsiumning an'anaviy universitetlari tomonidan ishlab chiqilgan kurslarni taqdim etish bo'yicha aloqa va ma'muriy xizmatlarni ko'rsatadigan tijorat korxonasi.

Shunday qilib, universitetlar konsorsiumi zamonaviy axborot texnologiyalari asosida bir nechta universitetlarni birlashtiradi va faoliyatini muvofiqlashtiradi. Aytish mumkinki, universitetlar konsorsiumi talabalar va an'anaviy universitetlar o'rtasida masofaviy ta'lim uchun aloqa o'rnatmoqda. Universitetlar konsorsiumi abituriyentlar uchun oliy ta'lim kurslari va doktorantura kurslari, uzluksiz ta'lim dasturlari va tayyorgarlik kurslarini taqdim etishi mumkin. Eng muhimi, universitetlar konsorsiumi konsorsiumga a'zo bo'lgan universitetlarning ilmiy darajalari va sertifikatlarini masofadan turib olish imkoniyatini beradi.

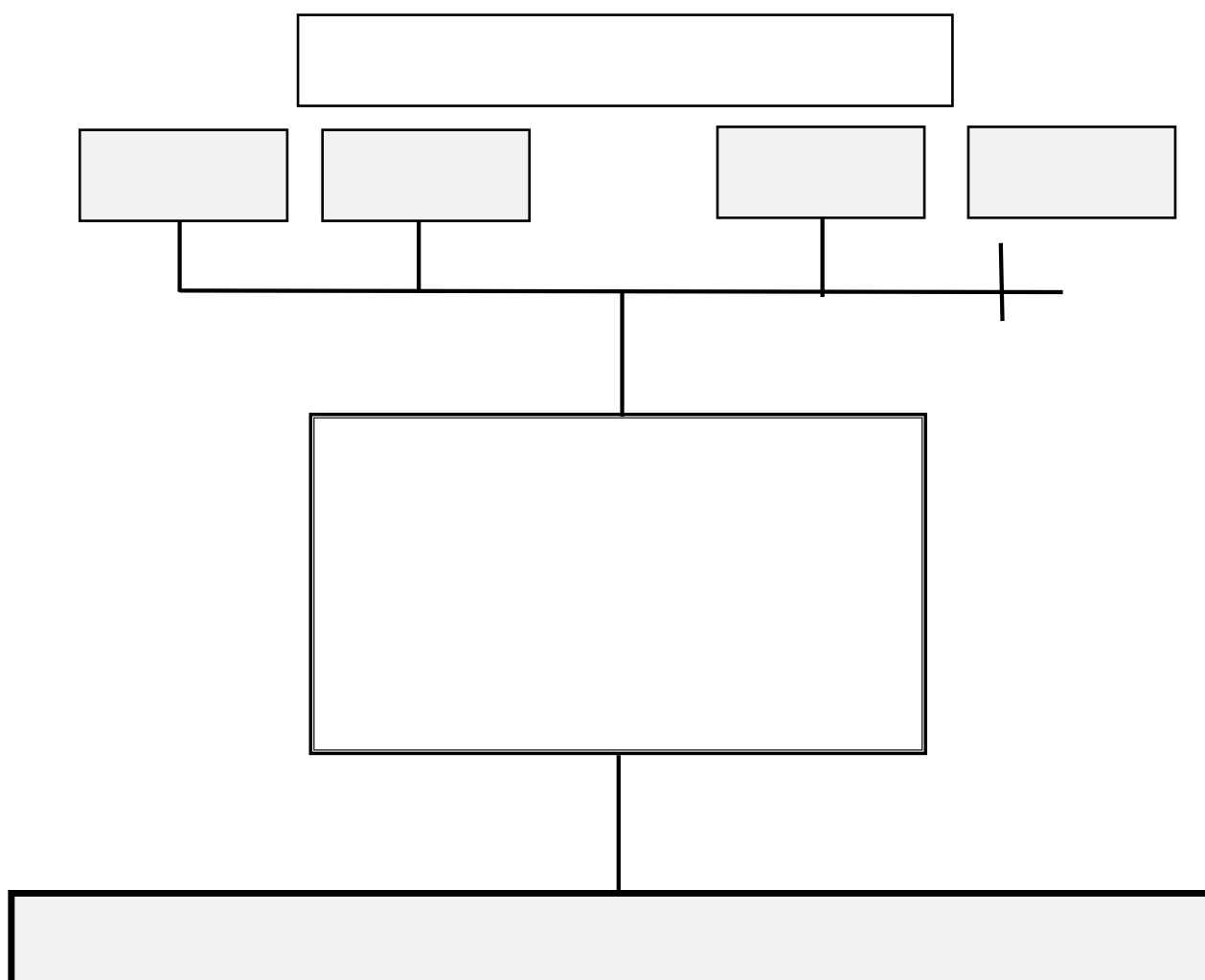
Ushbu institutsional model ko'plab mamlakatlar uchun juda dolzarbdir, chunki u ko'plab an'anaviy universitetlarning ta'lim resurslarini birlashtirishga imkon beradi.

Universitet masofaviy ta'limning ushbu institutsional shaklini rivojlantirish bo'yicha muhim tajriba Avstraliyada to'plangan bo'lib, u erda Open Learning Australia - OLA - 8 ta an'anaviy universitetdan iborat konsorsium muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda, bu esa barcha avstraliyaliklarga ta'lim olish, nafaqat bosma materiallar va pochta, balki yangi axborot texnologiyalaridan foydalangan holda ushbu universitetlarning kurslarini o'rganish imkoniyatini beradi.

OLA talabalarni 150 ga yaqin magistratura kurslari, bir qator doktorlik kurslari, bir nechta uzluksiz ta'lim dasturlari va bakalavriatga tayyorgarlik kurslari uchun ro'yxatdan o'tkazadi. OLA, shuningdek, universitetlar va talabalar uchun ma'muriy va boshqa yordam ko'rsatadi. Boshqa universitetlar konsorsiumlari singari, OLA asosan talabalar va an'anaviy universitetlar o'rtasida turli xil ta'lim texnologiyalari asosida masofaviy ta'lim uchun vositachilik qiladi.

OLA barcha avstraliyaliklarga yoshi, yashash joyi va ta'lim darajasidan qat'i nazar, turli darajadagi universitet kurslarida o'qish imkoniyatini taklif qiladi. An'anaviy universitet tadqiqotlaridan farqli o'laroq, OLAda talabalar soni bo'yicha hech qanday shartlar (shartlar) va cheklovlar mavjud emas. OLA oliy ta'lim uchun yana bir imkoniyatni qo'shadi, bu o'zining moslashuvchanligi va kirish qulayligi tufayli juda jozibali. Talabalar universitet kurslarini masofadan turib televizor, radio, audio va videotasvirlar, shaxsiy kompyuterlar va an'anaviy bosma materiallardan foydalangan holda o'rganishlari mumkin.

Har bir yil 4 ta o'quv davriga bo'lingan va talabalar ushbu davrlardan birida yoki barchasida o'qishlari mumkin.

Ular o'qishni xohlagan kurslarini shaxsiy ehtiyojlariga qarab OLA Talaba maslahatchilari talabaning o'quv jarayonini boshqarish bo'yicha maslahatlar berishi mumkin.

Talabalarga masofaviy ta'lim usullarini o'zlashtirishga yordam beradigan bir qancha maxsus qo'llanmalar va videoroliklar ishlab chiqilgan. OLA, ABC

telekanal bilan hamkorlikda o'qitish usullarini o'zlashtirish bo'yicha maxsus teledastur tayyorladi, u har bir o'quv davrida kamida 1 marta ABC telekanalida namoyish etiladi. O'qitish usullari bo'yicha batafsil bosma qo'llanma UNILEARN konsorsiumi tomonidan ishlab chiqariladi va uni o'qitish usullarini o'zlashtirish bo'yicha videolar bilan birga bevosita konsorsiumga a'zo bo'lgan universitetlardan biridan sotib olish mumkin.

Barcha OLA talabalariga muhim kitoblarni yetkazib berish uchun tezkor pochta xizmatini ta'minlash maqsadida Co-op Bookshop tashkil etilgan va bir qator o'quv qo'llanmalarini taklif etadi.

OLA faoliyatida OLA kurslarining ko'pini to'ldiruvchi tele va radio dasturlarni efirga uzatuvchi ABC telekompaniyasi bilan hamkorlik prinsipial ahamiyatga ega. ABC shuningdek, OLA ba'zi dasturlar va yangi televidenie va radio kontentini ishlab chiqarish bo'yicha maslahat beradi. OLA dasturlari nafaqat ma'lum ta'lim maqsadlariga erishish, balki qiziqarli bo'lish uchun ham ishlab chiqilgan. Aksariyat dasturlar shunchaki yozib olingan ma'ruzalar emas, balki o'rganish uchun qulay sharoitda yoki muhitda mutaxassislar yoki sinflar bilan suhbatlardir.

Ba'zi teledasturlar haftada ikki marta, har bir radioda esa bir marta efirga uzatiladi. Barcha dasturlarda, chet tilidagi dasturlardan tashqari, kar va soqovlar uchun matnli subtitrlar mavjud. OLA talabalariga televidenie va radio dasturlarini yozib olish va ularni o'quv materialining bir qismi sifatida ishlatish tavsiya etiladi. Chet elda tahsil olayotgan avstraliyalik talabalar ushbu dasturlarni tomosha qilish uchun barcha tadbirlarni o'zlari bajarishlari kerak.

Tadqiqot yoki o'quv maqsadlarida OLA bosma materiallar yoki kitoblarning bir qismini, odatda, har bir nashrning 10% gacha nusxa ko'chirishga ruxsat beriladi va OLA televidenie va radio dasturlari yozib olinishi mumkin. Boshqa maqsadda dasturlarni yozib olish yoki har qanday yozuvlarni translyatsiya qilish noqonuniy hisoblanadi.

Ta'lim muassasalari teledasturlarni o'quv maqsadlarida yozib olishlari mumkin, agar ular tayyorlangan nusxalar soni va o'quvchilar sonini hisobga olgan holda hamda tegishli litsenziya to'lovini to'lagan bo'lsa.

Televidenie dasturlarni tomosha qilish shart emas. OLA tele va radio dasturlaridagi barcha muhim materiallar o'quv bosma materiallarda takrorlanadi.

OLA hozirda san'at, ijtimoiy fanlar, biznes, texnologiya va amaliy tadqiqotlarni qamrab oluvchi 150 ta bakalavriat kurslarini taklif etadi. 100 ga yaqin yangi o'quv dasturlari ishlab chiqilmoqda.

OLA o'quv yili to'rtta 13 haftalik o'qish davriga bo'lingan. Kurslarning aksariyati bitta, ya'ni 1 ta o'qish davrini qamrab oladi va 305 dollar turadi. Dual kurslar 2 ta o'qish davrini o'z ichiga oladi va 610 dollar turadi. Ikkita o'quv dasturi (Matematika va statistika) bundan mustasno, ularning har biri bitta o'quv dasturidir, ammo trening 2 ta o'quv davri davom etadi, bu tegishli teleko'rsatuvlar soni bilan bog'liq. Har bir o'quv dasturi uchun olinadigan to'lov o'quv materiallari, kutubxonaga kirish, korrektoriya va talabalarga maslahat berish xarajatlarini qoplaydi, ammo darsliklar narxini o'z ichiga olmaydi.

Universitet ta'limining yangi modelini o'rganishda OLA konsorsiumi universitet emasligini va o'zi ilmiy darajalar bermasligini ta'kidlash muhimdir. Biroq, OLA

tarkibiga kiradigan ko'plab universitetlar OLA orqali o'qitish orqali qisman yoki to'liq darajalarni olish imkoniyatini beradi. Shunday qilib, hozirda gumanitar fanlar, biznes, amaliy fanlar va axborot texnologiyalari kabi sohalarda ilmiy daraja olish mumkin.

OLA orqali diplom olish imkoniyatlarini taklif qiladigan barcha universitetlar OLAda tegishli boshqa universitetlarda tugallangan tegishli o'quv dasturlari uchun ballarni (kreditlarni) hisoblaydi.

Ko'pgina hollarda, oldingi ta'lim natijalari OLA orqali darajaga kiritilishi mumkin. Bular ba'zi universitetlarda (ham an'anaviy, ham masofaviy), shuningdek, uzluksiz ta'lim tizimida tugallangan o'quv dasturlari bo'lishi mumkin. Shunday qilib, OLA kreditlarni (ballarni) o'tkazish tizimini ishlab chiqdi.

Har bir o'quv dasturi bo'yicha o'quv natijalarini baholash tegishli universitet tomonidan amalga oshiriladi va an'anaviy ta'lim misolida bo'lgani kabi bir xil mazmun va murakkablik darajasini qamrab oladi. Umumiy qoidaga ko'ra, talaba har bir o'quv dasturida kamida 2 ta topshiriqni bajarishi va 1 ta imtihon topshirishi kerak

Topshiriqlar odatda pochta orqali yuboriladi va qaytariladi, garchi ko'pgina o'quv dasturlari topshiriqlarni faks, ba'zan esa elektron pochta orqali yuborish imkonini beradi. Barcha o'qishni ta'minlovchi universitetlar topshiriqlar qabul qilingandan keyin 2 hafta ichida ko'rib chiqilishi va qaytarilishini kafolatlaydi va ba'zi o'quv dasturi koordinatorlari faks yoki elektron pochtaga kirish huquqiga ega bo'lgan talabalar uchun topshiriqlar 48 soat ichida qaytarilishini kafolatlaydi.

Imtihonlar har yili iyun va noyabr oylarida Avstraliya bo'yab o'tkaziladi, ayrim o'quv kurslari bundan mustasno. Talabalar imtihon topshirishlari uchun maqbul sayohat vaqtini kafolatlash uchun imtihon markazlarining milliy tarmog'i mavjud. Imtihonlarni o'tkazish sanasi va joyi haqida batafsil ma'lumot har bir universitet tomonidan taqdim etiladi. O'lis joylarda yashovchi yoki sog'lig'i bilan bog'liq muammolar bo'lgan talabalar uchun maxsus choralar ko'rilishi mumkin. Bunday hollarda talaba uchun qulay joyda va vaqtda imtihon topshirish uchun o'qituvchi-imtihonchi (nazoratchi) tayinlanishi mumkin.

OLA ning maxsus maslahatchilari talabalarga OLAda o'qish ular uchun to'g'ri keladimi yoki yo'qligini hal qilishda yordam beradi. Shuningdek, ular o'quv kurslarini tanlashda yordam berishlari va o'quv ko'nikmalarini rivojlantirish, topshiriqlarni yozish va imtihonlarga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha maslahatlar berishlari mumkin.

OLA orqali kurslar olib boruvchi universitetlarning kutubxonalari OLA talabalariga kutubxona xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini ta'minlash uchun Ochiq ta'lim kutubxonasi axborot xizmatini (OLLIS) birgalikda ishlab chiqdilar. Talaba OLAda ro'yxatdan o'tgandan so'ng, ular darhol OLLIS kutubxonasi bo'yicha maxsus yo'riqnoma va kutubxona xizmatlari uchun universitet va jamoat kutubxonalarida foydalanish mumkin bo'lgan maxsus vaucherlarni oladi.

Masofaviy ta'lim izolyatsiya qilingan va ba'zi talabalar fikr, tajriba yoki ma'lumot almashish uchun boshqa talabalar bilan bog'lanish zarurligini his qilishadi. Ushbu turdagi aloqaga qiziqqan odamlar uchun OLA o'quv guruhlarini tashkil qiladi - bir-biriga nisbatan yaqin yashaydigan odamlarning ismlari va telefon raqamlari ko'rsatilgan ro'yxatlar.

Avstraliyada ishlab chiqilgan Open Learning Deferred Payment Scheme (OLDPS) alohida e'tiborga loyiqdir. OLDPS 1994 yil boshida Federal hukumat tomonidan

kiritilgan. Bu ma'lum mezonlarga javob beradigan OLA talabalariga Hamdo'stlik hukumatidan kredit olish orqali OLA ro'yxatga olish to'lovlarini bir semestr uchun (ketma-ket 2 ta o'qish davri) kechiktirish imkonini beradi.

1989 yilda Avstraliyada joriy etilgan Oliy ta'limga hissa qo'shish sxemasining (HECS- Higher Education Contribution Scheme) ayrim xususiyatlariga asoslanib, OLDPS faqat har bir o'quv dasturi uchun asosiy to'lovga ta'sir qiladi. Darsliklar yoki boshqa qo'shimcha xizmatlar uchun to'lovni kechiktirish mumkin emas.

Ushbu sxemadan quyidagi mezonlarga javob beradigan barcha talabalar foydalanishi mumkin:

talabalar Avstraliya fuqarosi bo'lishi yoki Avstraliyada doimiy yashovchi bo'lishi yoki ro'yxatdan o'tish vaqtida Avstraliyada 2 yoki undan ortiq yil davomida doimiy ravishda yashab kelayotgan Yangi Zelandiya fuqarosi bo'lishi kerak;

sxema tayyorgarlik dasturlari, davomettirilgan ta'lim kurslariga taalluqli emas;

to'lovlar har bir kredit so'rovi bo'yicha kamida 3 ta o'quv dasturi uchun kechiktirilishi kerak, ikkita o'quv davrining birinchisida kamida 2 ta o'quv dasturi;

talaba ushbu kechiktirilgan to'lov sxemasidan foydalanishni davom ettirishi uchun imtihondan o'tish darajasi kamida 50% bo'lishi kerak.

Kredit shakli talaba va Hamdo'stlik o'rtasidagi qonuniy shartnoma bo'lib, talaba haftalik ish haqi ma'lum darajadan oshib ketishi bilan o'z soliq tizimi orqali kreditni to'lashni boshlashini talab qiladi.

Hamdo'stlik hukumatining AUSTUDY moliyaviy yordam sxemasi ham ishlab chiqilgan va OLA talabalar uchun mavjud. AUSTUDY 16 va undan katta yoshdagi muhtoj talabalarga moddiy yordam beradi. AUSTUDY ni olish uchun talabalar odatda to'liq vaqtda o'qishlari kerak (ishlamaydi). Bu shuni anglatadiki, OLA talabalar har bir akademik davrda kamida 3 ta o'quv dasturini olishlari kerak. Ammo agar talaba Ijtimoiy ta'minot bo'limidan nafaqa oladigan bo'lsa (to'liq ota-ona, nogiron va boshqalar), unda universitet kurslari soni kamroq bo'lishi mumkin.

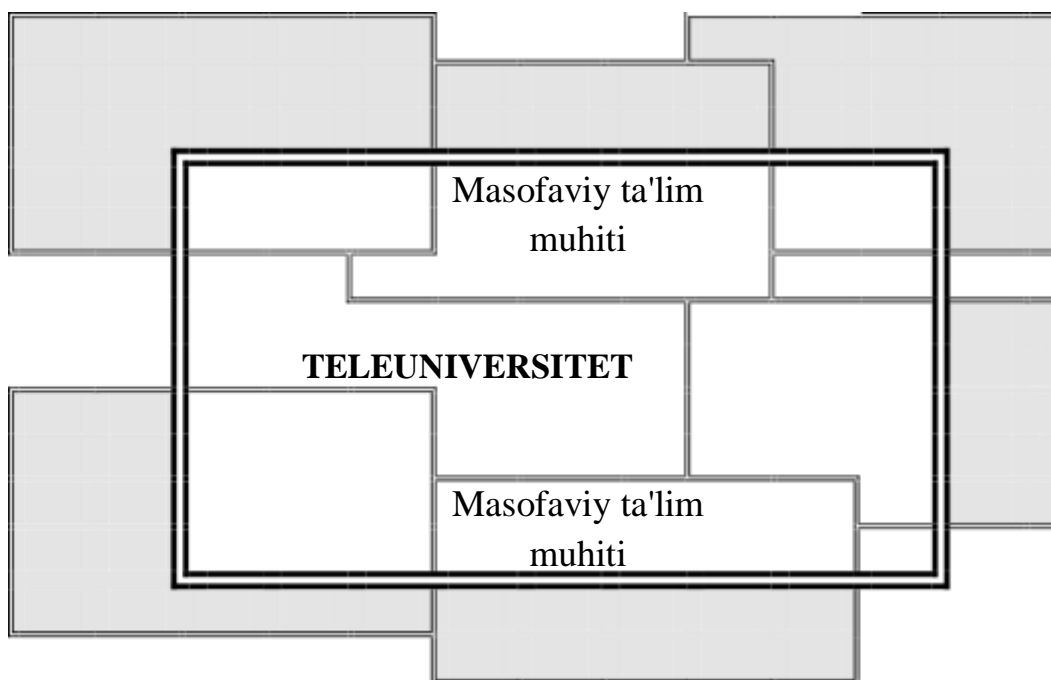
Universitetlar konsorsiumi kabi ta'lim modeli O'zbekiston uchun nihoyatda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Universitet ta'limining yana bir yangi institutsional shakli teleuniversitet ham an'anaviy universitetlar resurslarini birlashtirishga asoslangan, ammo bu birlashtirish universitetlar konsorsiumiga qaraganda ancha kuchliroqdir. Teleuniversitet bir qator mustaqil universitetlarning integratsiyalashgan o'quv dasturlari bo'yicha birgalikdagi ishini o'z zimmasiga oladi. Teleuniversitetning o'zi an'anaviy universitetlarning professor-o'qituvchilari, o'quv xonalari va boshqa resurslaridan foydalangan holda kurslarni ishlab chiqadi va topshiradi, darajalar beradi, diplom va sertifikatlar beradi.

Zamonaviy universitet ta'limining ushbu modeli AQSh Milliy texnologiya universiteti - NTU faoliyatida eng aniq ifodalangan.

NTU muhandislik va kompyuter fanlari bo'yicha magistrlik dasturlarida tahsil olayotgan talabalar soni bo'yicha AQShning barcha texnik universitetlarining eng yaxshi 5 foizini egallaydi, Amerika muhandislik oliy ta'lim yo'riqnomasida chop etilgan ma'lumotlarga ko'ra. Shu munosabat bilan odatda savol tug'iladi: 20 yildan sal ko'proq bo'lgan yangi ta'lim muassasasi qanday qilib bunday jadal taraqqiyotga erishdi?

Sxema 2. Teleuniversitet faoliyatining umumiy sxemasi

Bu savolga eng qisqa va oddiy javob aniq - telekommunikatsiya texnologiyalari tufayli. Kengaytirilgan javob - milliy universitetlar resurslarini birlashtirish va shu asosda ishlaydigan muhandislar va menejerlarga dunyodagi eng yirik raqamli televidenie tarmoqlaridan biri orqali korporatsiyalar, davlat idoralari va boshqa universitetlardagi ish joylarida ushbu resurslardan foydalanish imkoniyatini berishdir.

MTU 1984-yilda Kolorado davlat universiteti doktori Leonel Baldvin boshchiligida tashkil etilgan va magistratura muhandislari, texnologiya va menejment bo'yicha mutaxassislariga mo'ljallangan masofaviy kurslarni ishlab chiqish, yetkazib berish va qo'llab-quvvatlash uchun 8 ta AQSh universitetining resurslarini birlashtirgan. Shtab-kvartirasi Kolorado shtatining Fort Kollinz shahrida joylashgan ushbu yangi masofaviy universitet notijorat muassasa sifatida tashkil etilgan bo'lib, asosan yuqori texnologiyali korporatsiyalar vakili bo'lgan Vasiylar kengashi tomonidan boshqariladi. MTU 1986 yilda o'zining birinchi bitiruvchisini tayyorlaganida akkreditatsiyadan o'tgan.

MTU hozirda AQSHning 46 ta yetakchi universitetlarining resurslarini birlashtirib, ularning professor-o'qituvchilari, kurslari va sinf xonalaridan foydalanib, 300 dan ortiq ish joylari deb ataladigan xususiy yuqori texnologiyali tashkilotlar, davlat va jamoat tashkilotlariga tegishli bo'lgan joylarga televidenie o'quv kurslarini ishlab chiqish va yetkazib berishni amalga oshirmoqda. Bu MTU dunyodagi eng yirik raqamli kompressorli televidenie tarmoqlaridan birini boshqarishi tufayli mumkin bo'ldi. Sun'iy yo'ldosh aloqa tarmog'i video ma'lumotlarning bir tomonlama yoki audio ma'lumotlarning ikki tomonlama uzatilishini amalga oshiradi. Tarmoq faoliyati Koloradodagi MTU Tarmoqni boshqarish markazi tomonidan nazorat qilinadi, bu bir vaqtning o'zida 14 ta kanalda kechayu kunduz va haftaning barcha 7 kunida efirga uzatish imkonini beradi. Natijada, MTU tarmog'idagi efir soatlari soni, masalan, 1994

yilda universitet kurslari uchun 22,702 va kreditsez qisqa kurslar uchun 2,980 edi. MTU tomonidan boshqariladigan yangi mahalliy sun'iy yo'ldosh TELSTAR 401 tomonidan xizmat ko'rsatadigan hudud AQShning barcha shtatlarini qamrab oladi, Kanada janubi, Shimoliy Meksika va Karib dengizini qamrab oladi.

Ehtimol, MTU tarmog'ining eng ta'sirchan rivojlanishi 1992 yilda raqamli siqilgan videoga (DCV) o'tish bilan sodir bo'lgan. MTU birinchi bo'lib ta'lim tarmoqlari uchun ushbu yangi telekommunikatsiya texnologiyasidan foydalangan. Analog videodan raqamli videoga o'tishning asosiy sabablari: tasvir sifatini yaxshilash, ovoz sifatini yaxshilash, aloqa kanalining o'tkazish qobiliyatini oshirish, shuningdek, faksimil aloqa, yuqori tezlikda ma'lumotlarni uzatish, videomagnitofonlarning masofaviy ishlashi kabi qo'shimcha funktsiyalar edi, va boshqalar.

MTU xizmatlarining asosiy foydalanuvchilari davlat va xususiy yuqori texnologiyali tashkilotlar bo'lganligi sababli, Silikon vodiysi, Minneapolis, Chikago, Boston, Vashington va boshqa texnologiya markazlari kabi joylarda MTU ish joylarining yuqori konsentratsiyasi mavjud.

Tashkilotning MTU tarmog'iga qo'shilishning ikki yo'li mavjud: butun tashkilotning qo'shilishi va ma'lum tashkilotga tegishli bir yoki bir nechta maydonchalarning qo'shilishi. 28 ta tashkilot (ularning aksariyati yirik taniqli korporatsiyalar) MTUga kirishning birinchi usulini tanladi. Ushbu 28 tashkilotning har biri cheksiz miqdordagi maydonchalarga ega bo'lishi mumkin va MTU Ijroiya Maslahat Kengashida ishtirok etish orqali universitet va uning dasturlarini boshqarishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

MTU tarmog'iga kirishning ikkinchi yo'li, ya'ni bir yoki bir nechta alohida ish maydonchalarini yaratish, hozirgacha 100 dan ortiq korporatsiyalar, davlat idoralari va universitetlar tomonidan kuzatilgan.

MTUga qabul qilish doimiy ravishda o'sib bormoqda va hozirda yillik qabul 5000 kishidan oshadi.

MTU o'quv dasturlari universitet o'quv dasturlari va turli texnik va boshqaruv mavzulari bo'yicha 350 dan ortiq qisqa muddatli kreditsez kurslardan iborat. MTUdagi universitet o'quv dasturlari ro'yxati muhandislik, informatika va texnologiyalarni boshqarish bo'yicha 1000 dan ortiq akademik kurslarni o'z ichiga oladi. Bu kurslarning barchasi MTUga a'zo universitetlar kampuslaridagi o'quv xonalarida olib boriladi va Internet orqali AQSh, Kanada va Meksikadagi ish maydonchalariga uzatiladi.

MTU hozirda 11 ta fan yo'nalishi bo'yicha magistrlik dasturlarini taklif etadi. Deyarli barcha sohalardagi dasturlar bilan (ikkitasidan tashqari - texnologiyani boshqarish va dozimetriya), kurslarni sun'iy yo'ldosh aloqalari orqali ish maydonchalariga etkazish natijasida barcha daraja talablari to'liq qondirilishi mumkin.

Kreditsez qisqa kurslar ham taklif etiladi, ular ilg'or texnologiyalar va boshqaruv dasturlari (ATMP - Advanced Technology and Management Programs) deb ataladi. Har bir ish kuni NTU ATMP uchun ikkita kanalning har birida 6 soat ajratadi. Korporativ va xizmat ko'rsatuvchi mijozlar Shimoliy Amerikadan tashqaridagi o'z maydonchalarida videotasvirga olingan ATMP kurslaridan ham foydalanishlari mumkin.

Shunday qilib, NTUning "texnologik nou-xau" sidan kam ahamiyatga ega bo'lmagan, uning "tashkiliy nou-xau"sidir. Integratsiyalashgan o'quv dasturlari bo'yicha ellikka yaqin mustaqil universitetlarning birgalikdagi faoliyati juda muhim tashkiliy yutuqdir.

1990-yillarda virtual sinflar va virtual universitetlar kabi zamonaviy ta'limning yangi tashkiliy shakli rivojlana boshladi.

Ushbu ta'lim modelidata'lim tizimini qayta qurishdao'quv maqsadlarida foydalaniladigan telekonferentsiya texnologiyalariningpotensial mkoniyatlari to'liq amalga oshiriladi.Ushbu texnologiyalar talabalar guruhleri va individual talabalar bir-biridan istalgan masofada bo'lgan holda o'qituvchilar va bir-birlari bilan uchrashish imkonini beradi. Bunday zamonaviy aloqa vositalari bosma matnlar, audio va videotasvirlar o'rnini bosuvchi multimedia tipidagi kompyuter o'quv dasturlari bilan to'ldiriladi. Natijada, inson turli xil manbalardan ta'lim olishi mumkin. Ushbu ta'lim modelining paydo bo'lishi o'rganish nafaqat masofadan turib, balki har qanday muassasadan mustaqil ravishda amalga oshirilishiga olib keladi.

Ushbu model hali to'liq amalga oshirilmagan. U jiddiy qiyinchiliklarga duch kelmoqda, xususan, jamoatchilik e'tirofini olish va diplom va sertifikatlar berish, tegishli darajalarni berish (virtual universitetni akkreditatsiya qilish muammosi).

Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish va virtual universitet modelini to'liq rivojlantirish zamonaviy ta'limning tashkiliy tuzilmasida chuqur o'zgarishlarni anglatadi.Virtual universitetda o'quv binolari va talabalar yotoqxonalari, talabalar shaharchalari mavjud emas, ma'muriy xodimlarning kabinetlari va majlislar zallari mavjud emas;u ma'murlar, kurslar ishlab chiquvchilari, o'qituvchilari, texnologlari va o'quvchilarining hamkorlikdagi jamoalaridan iborat bo'lib, ular uzoq masofalar, ko'pincha milliy chegaralar bilan ajralib turadi, lekin birgalikda ishlaydilar va zamonaviy telematik texnologiyalardan foydalangan holda interaktiv tarzda o'rganadilar.Shubhasiz, ushbu model ta'limni baynalmilallashtirish va ta'limning qulayligi nuqtai nazaridan juda katta yutuqlarni anglatadi.

Tijoriy umumiy foydalanish kompyuter konferentsiya tizimi bo'lgan COMPUSERVE tajribasi turli mavzularda virtual sinflarni qanday tashkil qilish mumkinligi, bu sinflarda talabalarga ma'lumot kutubxonalari, kitob do'konlari va an'anaviy universitetlar tomonidan taqdim etiladigan boshqa xizmatlarni qanday taklif qilish mumkinligiga yaqqol misol bo'ladi. CompuServe tizimining muvaffaqiyati kompyuter konferentsiya tizimida minglab talabalarga xizmat ko'rsatish mumkinligini isbotladi. U juda ko'p foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatish uchun qanday qilib maxsus qiziqish guruhlarini tashkil qilish mumkinligini ko'rsatdi.

Virtual universitetga misol sifatida CASO Internet universitetini keltirish mumkin - <http://www.caso.com>

Universitet hozirgi kundakurslarni ishlab chiqish va taklif qilish uchun 87 ta akkreditatsiyadan o'tgan muassasalar xizmatidan foydalanib, 24 ta fan yo'nalishlari, yani aeronavtika, san'at, iqtisod, tibbiyot, tarix, chet tillari, adabiyot, huquq, menejment, matematika, psixologiya, sotsiologiya va boshqalar bo'yicha 2738 ta universitet interaktiv kurslarini taklif etmoqda.

Kurslar audio va grafikadan foydalangan holda Internet tizimi orqali olib boriladi. Ushbu kurslar kredit yoki kreditsiz bo'lishi mumkin. Eng muhimi, ushbu Internet universitetida ilmiy darajaga ega bo'lish imkoniyatining mavjudligidir.

Ushbu universitetning asosiy missiyasi uning yaratuvchilari tomonidan quyidagicha shakllantirilgan - "Biz odamlarga Internet tizimi asosida ta'limda sodir bo'layotgan inqilobni his qilishgayordam berish uchun ishlayapmiz... Biz, Internet tizimi orqali o'rganib, hamkorlik qilayotgan barcha yoshdagi o'qituvchilar va talabalar guruhimiz.

Tez orada minglab Internet kurslarga ega bo'lgan yuzlab yangi ta'lim muassasalari paydo bo'ladi...". Qo'shimcha kasbiy ta'lim sohasida Spectrum kabi virtual universitet faoliyati alohida ajralib turadi. – <http://www.vu.org>

Uni yaratuvchilarining so'zlariga ko'ra, "WWWdagi virtual kampusimiz Internetdagi eng yirik onlayn ta'lim hamjamiyatidir, virtual sinflarimizda 128 mamlakatdan kelgan yarim milliondan ortiq odam tahsil oladi".

Ushbu virtual universitetda o'quv yili to'rt chorakka bo'lingan. Kurslarning davomiyligi to'rt haftadan o'n haftagacha. Har chorakda geografiya, tarix, chet tillari, huquq, informatika kabi turli fan yo'nalishlari bo'yicha 8-20 ta o'quv kurslari tashkil etilmoqda. Talabalar talabini inobatga olgan holda yangi kurslarni yaratish bo'yicha doimiy ishlar olib boriladi.

Virtual universitet ochiqlik tamoyillari asosida ishlaydi, ya'ni kurslarga yozilish uchun hech qanday cheklovlar qo'ymaydi (faqat eng qiyin kurslar uchun, birinchi navbatda kirish qismini o'rganish tavsiya etiladi). Universitetda ro'yxatdan o'tish to'lovi 15 AQSH dollarini tashkil etadi, uni to'lash orqali talaba uchta o'quv kursni o'qishi mumkin.

1998 yil 1 yanvardan boshlab ushbu virtual universitet Qo'shimcha ta'lim kreditlari (imtixonlari) tizimi asosida qo'shimcha kasbiy ta'lim sohasida davlat tomonidan tan olingan hujjatlarni beradi. Ushbu kreditni faqat yakuniy imtihondan muvaffaqiyatli o'tgandan keyin olish mumkin. Agar bunday kreditni olish kutilmasa, talaba o'quv jarayonida ishtirok etib, uy vazifasi va testlarni bajarmasligi mumkin.

Spectrum Virtual universiteti o'zining virtual kitob do'koniga ega, u erda kitoblar Internet tizimi orqali sotiladi, katalogida ikki millionga yaqin adabiyotlar mavjud. Ko'pgina kurslar darsliklardan foydalanishni nazarda tutmaydi - o'qituvchilar o'quv materiallari va vazifalarni interfaol ravishda taqdim etadilar. Ushbu universitetning Chat kafesi talabalar orasida mashhurdir, ammo o'quv jarayonida bevosita munozaralardan foydalanish hali ham bir qator texnik qiyinchiliklarga duch kelmoqda, ular shubhasiz yaqin kelajakda xal qilinadi.

Virtual universitet zamonaviy ta'limning juda tez rivojlanayotgan yangi tashkiliy shaklidir. Virtual universitetlarni rivojlantirish muammolari va istiqbollarni muhokama qilish va yechimlarini topish uchun, masalan, Virtual University Gazette maxsus elektron gazetasi nashr etiladi. – <http://www.geteducated.com>

Shunday qilib, zamonaviy kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalari asosida yangi ta'lim tizimining tarkibiy qismlari bo'lgan universitetlar konsorsiumi, teleuniversitet, virtual sinflar va universitetlar kabi universitet ta'limining prinsipial yangi tashkiliy shakllari ishlab chiqilmoqda.

Ko'pgina mamlakatlarda yangi ta'lim tizimini shakllantirish va rivojlantirish jarayonlari faollashmoqda. Kelgusi axborot asrida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot taqdiri ana shu jarayonlarni boshqarishga bog'liqdir.

REFERENCES

1. Thomas R. Benefits and costs of computer conferencing in adult education. - *Intelligent Tutoring Media*, Vol.1, No.2, pp.65-72, 1990.
2. Jones A. et al. Providing computing for distance learners: a strategy for homeuse. - *Computers Educ.*, Vol.18, No1-3, 1992, pp.183-193.
3. Rahmonaliyevich, K. D. (2020). Choosing the optimal rule of monetary policy, taking into account changes in the main macroeconomic indicators. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 10(12), 1351-1356.
4. Хакимов, Д. Р. (2019). Стратегические задачи по развитию государственно-частного партнерства. *Образование и наука в России и за рубежом*, (16), 158-161.
5. Khakimov, D. R., Kurbanov, D., & Khalildinov, A. A. (2022). Formation of New Economic Mechanisms in the Field of Education. *American Journal of Economics and Business Management*, 5(11), 76-81.
6. Khakimov, D. R. (2021). CREATING AN ADDITIONAL VALUE CHAIN IN THE PROCESS OF DIVERSIFICATION OF INDUSTRIAL LOCALIZATION. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 243-248.
7. Rahmonaliyevich, K. D. (2020). Role Of Innovation In The Economy. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 2(09), 43-47.
8. Хакимов, Д. Р. (2021). ХУДУД САНОАТИНИ ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ОРҚАЛИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ. *Scientific progress*, 2(1), 631-638.
9. Khakimov, D. R., Khalildinov, A. A., & Abdullaeva, S. E. (2022). THE MAIN FACTORS OF THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION. *Gospodarka i Innowacje.*, 29, 94-100.
10. Хакимов, Д. Р. (2021). Иқтисодийте модернизациялаш шароитида пул-кредит сиёсати самарадорлигининг тизимли тахлили. *Хоразм Маъмун академияси*, 1(85), 109-113.
11. Khakimov, D. (2021, December). FORMATION OF MONEY TRANSMISSION MECHANISMS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF MONETARY POLICY. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 70-74).
12. Хакимов, Д. Р., & Рахмоналиев, Н. Д. (2020). Mintaqaviy investitsiyalar: Maqsadlar, muammolar va ularni hal qilish. In *МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ МОЛИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ* (pp. 494-498).
13. Хакимов, Д. Р. (2022). Олий таълим тизимида янги иқтисодий механизмларни шакллантириш.
14. Khakimov, D. R., & Qizi, H. R. R. (2022). Mechanism of stability of the textile industry.

15. Umarov, O., & Khakimov, D. (2020). Concept of guaranteed development of enclave territories. *Экономика и социум*, (6 (73)), 265-268.
16. Хакимов, Д. Р. (2014). ЎЗБЕКИСТОНДА ЛИЗИНГ БОЗОРИ ХИЗМАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ. *ФДУ илмий хабарлар*, 2(6), 19-25.
17. Хакимов, Д. Р. (2014). ҒАЛЛАЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА АГРАР МУНОСАБАТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ РОЛИ. *ФДУ илмий хабарлар*, 3(4), 14-15.
18. Хакимов, Д. Р. (2022). TA'LIM SOHASIDA VAUCHER TIZIMLARINING RIVOJLANISHI. *Journal of new century innovations*, 18(1), 75-82.
19. Khakimov, D. R. (2023). WAYS TO IMPROVE THE MANAGEMENT OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS. *Publishing House "Baltija Publishing"*.
20. Khakimov, D. R., Khamidov, E. T., & Qurbonov, D. (2023). MECHANISM OF ECONOMIES OF THE SCALE OF EDUCATIONAL ACTIVITIES. *Publishing House "Baltija Publishing"*.
21. Rakhimov, D. S. (2023). THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN PRIORITY DIRECTIONS OF INDUSTRY DIVERSIFICATION. *Publishing House "Baltija Publishing"*.
22. Рахимов, Д. Ш. THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN PRIORITY DIRECTIONS OF INDUSTRY DIVERSIFICATION САНОАТ ДИВЕРСИФИКАЦИЯСИННИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ РОЛИ.
23. Рахимов, Д. (2013). Иқтисодий ночор корхоналарни молиявий барқарорлигини оширишда тижорат банкларни ўрни. *Scienceweb academic papers collection*.
24. Рахимов, Д. (2015). Инвестицион ҳамкорлик корхона тараққиётининг омили сифатида. *Scienceweb academic papers collection*.
25. Рахимов, Д. (2020). Саноат секторини ривожлантиришда диверсификациялашнинг стратегик йуналишлари. *Scienceweb academic papers collection*.
26. Рахимов, Д. (2015). Ўзбекистон лизинг хизматлари бозорининг ривожланиш денденциялари. *Scienceweb academic papers collection*.
27. Рахимов, Д. (2022). Саноатни диверсификациялаш иқтисодиётнинг муҳум омили. *Scienceweb academic papers collection*.
28. Рахимов, Д. (2021). САНОАТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТАРМОҒИДА ДИВЕРСИФИКАЦИЯЛАШГАН ИҚТИСОДИЙ ТИЗИМЛАРНИ ЯРАТИШНИНГ ЖАҲОН ТАЖРИБАСИ. *Scienceweb academic papers collection*.
29. Рахимов, Д. Ш. (2021). Худуд саноатини диверсификациялашнинг инновацион стратегик мақсадлари. *Халқаро миқёсидаги илмий-амалий анжумани*, 1(1), 24-25.
30. Рахимов, Д. (2018). Тадбиркорлик фаолияти ижтимоий-психологик хусусиятларининг маҳалла шароитда ўрганиш. *Scienceweb academic papers collection*.

31. Rakhimov, D. (2022). DIRECTIONS OF DIVERSIFICATION OF INNOVATION SYSTEMS IN THE INDUSTRY. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(1), 88-96.
32. Raximov, D. S. (2022). DIRECTIONS OF DIVERSIFYING INNOVATION PROCESSES IN THE INDUSTRY NETWORK. *World Economics and Finance Bulletin*, 16, 107-110.
33. Рахимов, Д. (2021). DETERMINED CRITERIA FOR DIVERSIFICATION IN INDUSTRIAL ENTERPRISES. *Scienceweb academic papers collection*.
34. Рахимов, Д. (2021). DIVERSIFIKATSIYA HUDUDLAR SANOATNI MUVOZANATLI STRATEGIK RIVOJLANTIRISH YO 'NALISHLARI. *Scienceweb academic papers collection*.
35. Rakhimov, D. S. (2022). DIRECTIONS OF DIVERSIFICATION OF INNOVATION PROCESSES IN INDUSTRY. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 3(6), 127-133.
36. Рахимов, Д. (2018). ПОНЯТИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНЦИИ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ. *Scienceweb academic papers collection*.
37. Рахимов, Д. (2018). Эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналари фаолиятини самарадорлигини ошириш. *Scienceweb academic papers collection*.
38. Рахимов, Д. Ш. (2021). Саноат ишлаб чиқариш тармогида диверсификациялашган иқтисодий тизимларни яратишнинг жаҳон тажрибаси. *Хоразм Маъмур академияси*, 10(81), 262-265.
39. Рахимов, Д. Ш. (2020). ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА. In *МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ МОЛИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ* (pp. 523-527).
40. Raximov, D. (2021, December). DETERMINED CRITERIA FOR DIVERSIFICATION IN INDUSTRIAL ENTERPRISES. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 60-64).
41. Рахимов, Д. (2019). Свободно-экономические зоны-расширение экспортного потенциала Узбекистана. *Архивариус*, (12 (45)), 42-44.
42. Рахимов, Д. Ш. (2021). САНОАТ ИҚТИСОДИЁТИДА МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИЛАЁТГАН МАҲСУЛОТЛАРНИ ДИВЕРСИКАЦИЯЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА. *Scientific progress*, 1(6), 505-511.
43. Raximov, D. S. (2021). DIVERSIFIKATSIYA HUDUDLAR SANOATNI MUVOZANATLI STRATEGIK RIVOJLANTIRISH YO 'NALISHLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(3), 199-207.